

10. Ідеологія державотворення в Україні: історія і сучасність. Матеріали науково-практичної конференції 22–23 листопада 1996 р. – К. : Генеза. – 1997. – 429 с.
11. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. – Вид. 4-те. – Львів : Світ, 2003. – 520 с.
12. Історія України в особах : XIX–XX ст. / І. Войцехівська (кер. авт. кол.), В. Абліцов, О. Божко та ін. – К. : Україна, 1995. – 479 с.
13. Кремень В. Г. Національна освіта як соціокультурне явище / В. Г. Кремень // Освіта і наука України: шляхи модернізації: (Факти, роздуми, перспективи). – К. : Грамота, 2003. – С. 20–34.
14. Кремень В. Г. Політична безпека України: концептуальні засади та система забезпечення / В. Г. Кремень [та ін.] ; Міжрегіональна академія управління персоналом. – К. : [б.в.], 1998. – 91 с.
15. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / Уклад. : В. І. Волович, В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко та ін. ; Під. заг. ред. В. І. Воловича. – К. : Упр. Центр духовн. культури, 1998. – 736 с.

In the article analysed and grounded pedagogical looks of Voloshinoy Nily Joseph in relation to the patriotic becoming and development of student's young people at general school.

Key words: *Voloshina N.J., spirituality, patriotism, consciousness, national school.*

УДК 821.161.2 – 1.09 (477.43)

Лаврусевич Н.О.

ТВОРЧИСТЬ БРОНІСЛАВА ГРИЩУКА НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ: ЕСТЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР КРІЗЬ ПРИЗМУ МЕТОДИЧНОЇ СПАДЩИНИ Н.Й. ВОЛОШИНОЇ

У статті йдеться про доцільність вивчення на уроках літератури рідного краю творів подільського письменника Броніслава Грищука. Їх тонкий психологізм, естетична складова та проникливий ліризм позитивно впливають на формування всебічно розвиненого читача-старшокласника.

Ключові слова: *подільський письменник, блюз, джаз, психологізм, естетичне сприймання, учень-старшокласник.*

Багаторічні спостереження засвідчують, що якість літературної освіти школяра залежить від рівня сформованості психічних пізнавальних процесів, які, у свою чергу, визначають ступінь проникнення читача в ідейно-естетичну цілісність літературного твору, сприяють розумінню його художнього рівня. Старшокласники є цілком готовими до сприймання творів непростих за формою та змістом: психічно-пізнавальні процеси у них на відповідно високому рівні, певна соціальна поведінка і політична свідомість активно і оперативно вводять їх у життя, навчаючи бачити у фактах, подіях, явищах реальної дійсності життєвоважливі проблеми. Однак іноді у наш швидкий та напружений час втрачається такий фактор як естетична складова у сприйманні та розумінні художнього твору”[3].

Питанню виховання естетично-розвинутого читача присвятила свою методичну творчість Ніла Йосипівна Волошина та продовжувала її, керуючи роботою своїх докторантів та аспірантів. Особливу увагу відомий методист приділяла урокам літератури рідного краю, під її керівництвом трое аспірантів – Горда М.С., Лисенко, А.В., Шульженко В.Г. – успішно захис-

тили дисертації, пов'язані із питанням літературного краєзнавства різних регіонів України. Сьогодні крізь призму методичної спадщини Н.І. Волошиної ми розглянемо принцип роботи вчителя-словесника над оповіданням подільського письменника Броніслава Грищука «На стерні твого дитинства», який рекомендуємо для уроку літератури рідного краю у 10-11 класі загальноосвітньої школи. Оповідання вміщене у двадцятій за рахунком книзі письменника «Блюз у джазових тонах» і вражає глибиною змісту, тонким психологізмом, естетичною складовою та проникливою ліричністю.

Першим етапом роботи може стати пояснення назви збірки, адже слово блюз має музичне коріння, він є імпровізаційною формою музичного жанру, де в композиціях часто використовують тільки основний опорний «каркас» чи мотив, який обігрують сольні інструменти. Дійсно, тематикою джазу захоплювалися не тільки її виконавці, музиканти, а й літератори, кінорежисери та живописці. Деякі літературні твори Харокі Мурокамі Селенджера, Бориса Віана носять саме такий характер. У літературі як і в музиці творці дотримуються певної відповідності: часто музика будується за структурою «питання- відповідь», виражена як у літературному наповненні композиції, так і в музичному. Навіть невибагливий слухач у музичному творі може вловити так званий „діалог” інструментів між собою... Такої ж закономірності дотримується у своїх новелах і Броніслав Грищук, зокрема і в запропонованій для уроку «На стерні твого дитинства», де діалог ведеться між підлітком із давньої світлини та ним же – через багато років – відомим українським письменником.

Так звана розмова із самим собою, але у певному часовому відрізку, надає твору щемкої довірливості, теплої інтимності, щирої відвертості, на яку, на жаль, наші старшокласники не завжди налаштовані. З іншого боку урок носитиме інтегративний характер, якщо акцентувати на незвичній для літературного твору формі блюзу. Старшокласники захоплюються музичними джазовими творами, великою кількістю їх різновидів, можливістю інтерпретації. Цікавим є і те, що блюз-музика позитивно впливає на слухача. Не зважаючи на те, що виконавці виливають біль своєї душі чи радість від спогадів минулого, блюз в музиці несе життєствердуючу енергію, якість просвітлення і умиротворення. Те ж ми можемо сказати і про творчість письменника Броніслава Грищука. Прочитавши його художній твір і зрозумівши так звані питання-відповіді, учні-старшокласники отримають справжній життєвий урок, бо весь твір справді пройнятий вірою, що визволення від неприкаяного існування відбудеться обов'язково, завтра все стане зрозумілим і виявиться на своїх місцях, що так характерно для блюзу.

Для цього автор новели використовує певні прийоми. Так званими блюзовими вставками в канву новели є звертання до образу-символу ранніх необачних лелек: „Одного печального дня (кружляли тоді в заметілі над містом необачні ранні лелеки) я також чи то знічев'я, чи з дурного розуму попався на той некропольський гачок...” [4, с. 137]., а в кінці твору „І хоч на дворі тільки грудень, світанок зими, я тривожно вдивляюся у посивіле небо: хоч би не з'явилися у ньому лелеки! Хоч би не шаленіли у відчаї посеред отої сніжної круговерті! Не знаю, що гірше – випереджати події, а чи спізнюватися на них” [4, с. 145]. Це щось на зразок обрамлення, якщо не брати до уваги філософських роздумів у перших двох-трьох абзацах.

Наступним етапом для естетичного розвитку учня на цьому уроці стане забезпечення сприятливої емоційної атмосфери. Це досягається різними шляхами: вступне слово, нестандартний початок, музичний або ілюстративний фон... У даній ситуації будь-який прийом зіграє на руку вчителю, враховуючи його особисті уподобання чи склад учнівського колективу. На нашу думку, це може бути розповідь про життєвий шлях письменника, демонстрація його фото від дитинства і до зрілості, музичний фон, представлений музичним блюзом у джазових тонах.

Учителю завжди варто відслідковувати емоційний фон уроків і корисним у цьому стане прийом «кольоровий щоденник настрою». Такий прийом доцільніше використовувати у середніх класах, але в даному випадку він буде доречний і для старшокласників. Він використовується для з'ясування емоційної готовності учнів до уроку. Учням пропонується позначити на аркуші паперу колір, який найбільш відповідає настрою, стану душі учня від

сприйняття художнього твору. І якщо учні 5-8 класів малюють, то старшокласники можуть передати його усно.

Твір невеличкий за обсягом, прочитати його зможуть усі учні вдома, готуючись до уроку, але текстуальна робота на уроці проводиться неодмінно. Насамперед пропонуємо учням знайти цитати у тексті на визначення категорії минулого („Не длубайся в зацвілих саркофагах, де спочивають у тиші вчорашні дні. Бо у тій німотній альбомній “археології є щось од психічного вандалізму. А також від мимовільного, позасвідомого самокатування”[4, с. 137].); категорії вічного („Хилить тебе, мов полинову бадилину, до землі. До тверді, з якої вийшов і в яку вернешся у визначений небом невідворотний час”[4, с. 137] ; категорії правди („Правда мистецтва не те саме, що правда дійсності, в кожного з них вона – своя . Але у тому, як ти жив і живеш без мене – правди нема. Ні мистецької, ні історичної, ні житейської. Ніякої. Бо живеш ти не так. Пишеш не те, що варто писати”[4, с. 140].); категорії волі, краси і так далі.

Під час читання може виникнути певна складність із сприйняттям головного героя. Адже розповідь ведеться від першої особи та ще плюс у двох часових проміжках: хлопчика із фотографії та дорослої людини, письменника, автора твору, що наповнює оповідання якимось особливим психологізмом. Зрозуміти психологію підлітка непросто, а митця й поготів. Серед філософсько-теоретичних досліджень поняття «психологізм» чітко розкриває К. Малевич щодо його визначення поняття «людина». Людина, на думку художника-теоретика, являє собою емоціональну суперечливу єдність: «Людина – це те психічне явище, яке перебуває у стані роздвоєння: вона ж собі влаштовує і в'язницю, і варту, хоче себе роззброїти і не може цього зробити, через що деколи позбавляє себе життя» [5, с. 305]. Це визначення як не можна краще передає сюжет твору: ніхто краще тебе самого не знає твоїх помилок, розчарувань і страхів..... Для старшокласника є невідомими страхи людини, що прожила життя: „Невже нічого путнього упродовж десятиліть я не сотворив, не винайшов, не відкрив” [4, с.145]. Для них прийнятною є позиція підлітка: “Я хотів, щоб ти за будь-яких обставин залишався собою. Набуваючи нових рис і якостей не зраджував мене.... ти втратив мене. Перестав дивитися на світ моїми очима. Зрадив мене” [4, с. 141]. Доброю допомогою для вчителя стануть слова О. Архипенка, в його визначенні індивідуальної творчості: «Індивідуальної творчості не існуватиме, якщо не буде психологічних змін одного стану на інший, вищий» [1, с. 212]. І в цьому ракурсі вчитель продовжить роботу над головним образом новели – людини-митця. Щоб попередити помилку учнів щодо можливого роздвоєння особистості героя, вказуємо на те, що це швидше сповідь перед самим собою, аніж протидія собі самому (одинадцятикласники мають змогу порівняти героя новели Броніслава Грищука із головним героєм новели М.Хвильового Я (Романтика).

Від підлітка до відомого письменника пролягли роки, події, що змінили світогляд, сприйняття тих чи інших подій, зокрема мистецтва. Це закономірно, але прочитавши твір ми доходимо висновку: усе своє життя автор відчував життя так, як «отакий собі подільський Гаврош у кортових штанцях на одній підтяжці через плече та полотняній розхристаній сорочці з приколеною на грудях батьківською медаллю «За боевые заслуги»[4, с. 137]. Провести таке посильне для старшокласника дослідження можна, залучаючи усі доступні йому відомості з будь-яких наукових джерел. Пропонуємо звернутися до філософії. Онтологічний напрям філософії авангардної творчості, має можливість досліджувати одну з причин складнощів свідомості людини: «Розмовляти про природу мистецтва означає торкатися складностей не тільки свідомості людини, але й інших світових загадок буття. Глибин мислення. Вищих загадок філософії» [2, с. 133]. Ось як глибоко можна пірнути, занурюючись у таємниці письма нашого подільського новеліста Броніслава Грищука. Особливо це буде цікаво тим учням старших класів, що люблять досліджувати літературу.

І щодо блюзу... Блюз завжди передає свій життєвий досвід іншим людям, тим, хто його слухає і намагається зрозуміти. Така музика допомагала та допомагає вижити у складні часи. Думаю, це актуально сьогодні як для підлітка, так і для зрілої людини, що завершує свій життєвий шлях.

Список використаних джерел

1. Архипенко О. Теоретичні нотатки / О. Архипенко // Хроніка 2000. Наш край : український культурологічний альманах. – Київ : Довіра, 1993. – Вип. 5 (7). – С. 208-255.
2. Бурлюк Д. Фрагменты из воспоминания футуриста. Письма. Стихотворения / Д. Бурлюк. – СПб. : Пушкинский фонд, 1994. – 383 с.
3. Волошина Н.Й. Естетичне виховання учнів у процесі вивчення літератури. – К. : Рад. школа, 1985. – 102 с.
4. Грищук Б. Блюз у джазових тонах. Проза поета, поезія прозаїка / Б.Грищук. – Хмельницький: Поділля, 1998. – 247с.
4. Малевич К. Черный квадрат. – СПб. : Азбука, 2001. – 576 с.
5. Мах Э. Познание и заблуждение. Очерки по психологии исследования / Э. Мах. – М. : БИНОМ. Лаборатория знаний, 2003. – 456 с.

The article deals with the feasibility of studying of the works of Podillia writer Bronislav Gryschnik at the lessons of literature of the native land. Their subtle psychology, aesthetic component and insightful lyricism positively influence the formation of thoroughly well-educated senior readers.

Key words: Podillia writer, blues, jazz, psychology, aesthetic perception, senior student.

УДК 373.5:821.161.2

Лілік О. О.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ІМПРЕСІОНІСТИЧНИХ ТВОРІВ СТУДЕНТАМИ-ФІЛОЛОГАМИ (НА МАТЕРІАЛІ «БЛАКИТНОГО РОМАНУ» ГНАТА МИХАЙЛИЧЕНКА)

Автор робить спробу проаналізувати «Блакитний роман» Г.Михайличенка в контексті розвитку української імпресіоністичної прози ХХ століття. З цією метою він звертає увагу на проблему визначення жанру твору, стильові особливості роману, своєрідність образної системи. Автор розробляє модель аналізу «Блакитного роману» Г.Михайличенка магістрантами-філологами у ВНЗ, пропонує план практичного заняття, систему запитань і завдань з метою дослідження імпресіоністичної природи твору.

Ключові слова: імпресіонізм, роман, сюжет, образ, практичне заняття.

«Блакитний роман» Г. Михайличенка продовжує імпресіоністично-символістську традицію в українській літературі: дослідники підкреслюють спорідненість цього твору із новелою «Intermezzo» М. Коцюбинського, з творчими пошуками М. Яцкова, Г. Хоткевича. Опитування й анкетування учнів і студентів засвідчило, що вони відчують значні труднощі під час сприймання імпресіоністичних творів, що пов'язано зі стильовими особливостями художніх текстів, специфікою їх композиції і сюжету. Читачі не усвідомлюють художньо-естетичної цінності цих творів, оскільки до сьогодні відсутня методика вивчення імпресіоністичної прози.

Творчість Г. Михайличенка загалом і його «Блакитний роман» зокрема є однією з найбільших загадок літературного процесу першої третини ХХ ст. Уперше твір був надрукований у журналі «Шляхи мистецтва» 1921 року, а згодом вийшов окремим виданням, одержавши неоднозначні, полярні оцінки – від захоплення до різкого заперечення. Дослідники робили спроби проаналізувати символіку твору, його жанрово-стильові особливості, проблематику та зв'язок з тогочасною дійсністю. «Блакитний роман» був сприйнятий критикою як авангардний, епатажний, експериментаторський. В. Коваленко у 20-ті роки ХХ століття